

A.Gergely András

Talányok és Tragédiák

Keresgélés az irodalomantropológia határvidékein

„Egy író nem hagyja magát korlátozni hovatarozása által; gazdagítja, átlép rajta, átalakítja, megfertőzi. Ezzel új identitást teremt magának, sőt úgyszólván új írói szubjektivitást, de ezenkívül hozzájárul a nyelv és kultúra egy új, hibrid területének kialakításához is. Ez minden íróra vonatkozik, aki érdemes erre a névre, különösen jól látható azonban az olyan szerzőknél, akik több kultúrát és/vagy nyelvet sajátítottak el, amelyeknek egyaránt örökösei.”¹ (*Rada Iveković*)

E felhangoló sorokat Thomka Beáta citálja egy most készült előadásának élén. Ide pusztán azért idézem, mert több erővonal, tudományos mozgásfolyamat, kutatási kölcsönhatás, tematikus kapcsolódás háttér-narratívájaként éppen jól jön egy kezdeményezéshez, melyben szeretnék olvasó partnerekre, kritikai szempontokra, tudományterületi áttekintésekre is víziókra számítani Mindazoktól, akik művelik, éltetik, közvetítik vagy értelmezik a tudástársadalom délelőttjén mindazt, amit az antropológiai gondolkodás, szemléletmód vagy interpretációs és módszertani elemzések a nyolcvanas évek utáni szemléleti megújulásban már tematizáltak, napjainkban pedig egyenesen és közvetlenül is fejlesztenek, kihívóan narrálnak, provokatívan asszociálnak...

Csak röviden taglalom, mert nem áttörő elemzés, nem esettanulmány, csupán kérdezőmód tükre, amit alább összefogok. A korszakos kihívás a Szerző, az Értelmező, a Közlő és a Befogadó tételezett négyszögében valami kockásított tudás-épület áll egybe, melyről azután módszertani nővumként, bentlakó terepmunkásként, látogató hírhozóként vagy résztvevő megfigyelőként egészen eltérő aspektusokat lehet (és szokás) megjeleníteni. Amit tematikusan ajánlanék, az a kulturális antropológia és a narratív irodalomtudomány analitikus légyottjából fakadó összhang, melyek a kilencvenes évektől (hovatovább negyedszázada immár!) mint az interpretáció esélyét, a kommunikatív racionalitások egyik szemléletirányát is emlegetni szoktak, rövidebben: az irodalom antropológiáját sugalló, képviselő és kikísérletező elbeszélésmódot. Nehézkes terep ez is, át-nem-látható szereplőkkel, föl-nem-karolható elbeszélőkkel, végtelen körmondatokban

¹ Rada Iveković: V. S. Naipaul, a hibrid. Karádi Éva ford. In. *Magyar Lettre* 2002. 44. szám.

saját perszonális mítoszaikat elbeszélő „adatközlőkkel”, s az interpretáció dicséretét geertziánus sebbel-lobbal képviselő további aktorokkal. Annak persze, aki maga is olvasó, alkalmasint struktúrákban és háttereikben járatos közbeszélő, a legkevésbé nehézkes terep ez, de mindenképpen kell hozzá az a hajlandóság, hogy a kiválasztott társadalmi csoport ne etnikai, strukturális, szakrális vagy politiko-reprezentációs jegyeiben legyen értelmezhetőnek tekintve, hanem afféle „kitömött barbár” módjára része, részese, átélője, alkalmi értelmezője legyen annak a közlési szférának, melyet a bevált bölcseleti tudások „irodalomnak” neveznek. Az irodalom antropológiáját nem én fogom fölfedezni, de itt most egy kicsit „nehezített terep” felől közelítek. Kifejezetten provokatív, avagy tán inkább serkentő ötletként kívánom szorgalmazni, hogy a kortárs tudások, a mindennapi élet antropológiái felől nézve a mottóban jelzett hibriditással együtt tekintsük olyféle lehetőségnek, melyben az írók társadalomképét, szociális érzékenységét, problematizáló elbeszélésmódját, vállalt tematikáit vesszük alapul, mint afféle társadalmi eljárásmodot, mely akár sámánokhoz, orvosságos-füves emberekhez, mitikus hősökhöz, szociális szférákban a gondolatiság valamely tartományát képviselni hivatott szereplőkhöz hasonlóan visszahat a társas viszonyok rendszerére, értékeire, normáira, önreflexióira, megismerési folyamataira, tudástőkéjére, vagyis (olykor, jó esetben vagy ideális állapotában) befolyást gyakorol a reflexiókra képes közösségre. A megismeréstudományok felől nézve ennek negyvenféle szerepértelmezése bizonyosan lehetséges, én most nem mindegyiket, csupán egy halovány pislá fényfolt tűnékeny árnyalatát szeretném kiemelni ebből a halmazból. Konkrétan mint feladatot, értelmezésgyakorlatot, tesztet próbálom a saját tudásfolyamunk áramába bedobni, jelesül egy német típusú kultúrakutatási fogalom és egy amerikai típusú narratív etnográfia közötti terepen kódogva.

Az előzményekből csak néhány gyertyalángnyi pislá foltot idézek föl. De ez szerintem elegendő lesz ahhoz, hogy kapcsolódást, elvitatást, rápillantást, elfogadást vagy elvetést provokáljon... Egyik előzmény a kortárs társadalomtudományi érdeklődések zűrés szóródása a tudásterületek elkülönült vagy képzetes/imaginált valósága felé, s a másik egy „túloldalról” jövő kritikai aspektus, mely a „szép”irodalmat (és rokonságát, esszét, mesét, regényvalóságot, szociográfiát, riportot, beszélő filmet, aktivista színházat, dokumentumközlést, kritikai kultúrakutatást, stb.) olyféle közlésmódnak tekinti, melynek társadalmi valóságtükre evidensen megvan, csak éppen az értelmezési kánonok nem mindig egyezőek körülötte, s a respektusok is el-elmaradnak mögüle. A másik előzmény

az a tapasztalat, hogy megannyi kortárs társadalmi diskurzusban meg-megjelenik mostanság az „antropológia” mint olyféle embertudomány, melynek háttérében a történeti, a vizuális ábrázolási, a jelképi, a szövegcentrikus, a szakrális, a filozófiai, a testpolitikai és egyéb „átbeszélések” közvetítésének eszköztára kap szerepet. Ez pedig, minél akkurátusabban „alkalmazott antropológiai” lesz a főirány, annál pragmatikusabban visz olyan kutatás- és belátás-idegen szférák felé, melyeknek mondjuk politikai verzióikban a tévéhírek, megvezetések, a hamis közlések korszakában egyre gazdagabban megteremnek sajátos változatai.

Közelebbről és példával: tisztos szakmabeli, kultúra-oktató egyetemi ember, akinek most találok meg egykori szakdolgozatát, melyre legújabban publikált írásában is hivatkozik, s mely nem másról szól, mint Madách Imre *Az ember tragédiája* „antropológiai és filozófiai” világképéről. A szövegben akár a történeti korok interpretálásában, akár a Madách korában tudós közegben divatos hegeli-kanti világfelfogásban úgy jelenik meg az Ember, mint a világegyetemet, avagy színpadi előadás során a látvány eszközeit tekintve a kortárs lételméleti teóriák kommentárja, mely magát az európai és egyetemes létet is megelőző univerzumokat antropomorfizálva a Teremtés céljaként, akarattal rendelkező szereplőjeként a világegyetem képviselőjeként formálódik. Az interpretációk elmúlt kétszáz évében /!!!/ megannyi Tragédia-értelmezés született, s még több irodalmi, dramaturgiai, nyelvészeti, stilisztikai, színháztudományi, filozófiai, történeti és szociológiai felhasználás került a tudástérbe. Tisztos kihívásom most abból állna: hoznánk össze egy értelmező csapatot, melynek akár az Úr akaratának engedni kénytelenek köre, akár az Ördög Komédiáját ellenpontként kijátszani hivatott boldogtalanok serege narratívát próbál adni. Irodalmi műnek, antropológiai választ, interpretatív nemzeti kihívásnak szimbólum-értő választ, állító bölcselővel szemben kutatói aspektusú ellentételt, történeti műnek kortárs választ, elgondolható opusznak továbbgondolható kontextust.

Vagyis: kihívás ez, melyben a messzi népek irodalmának és hiteinek, létmódjának és válaszainak esélyes köreit hirtelenjében „hazahozzuk” egy nemzeti dráma, egy egyetemes problematika felé hajló korszakos narratíva értelmező felfedezése kedvéért.

Röviden most ennyi. Társakat keresek tehát, talányfejtő és válságértelmező hajlandóságot, filozófiai és történeti antropológia felé elhajló interpretációk közösségét, ha tetszik: rítusközösségét. A mottóban idézett „több nyelvet elsajátító” vagy örökségként kezelő felfogásmódok közösségét, mely hajlamos lehetne akut talányok nyomába eredni.

S mert nem téziseket, hanem csupán meghívót komponáltam itt, ezt most meg is szakítom...! De remélem, lesz még, aki ennek háttérében kutatható társadalmi tudatokat, alternatív társadalomképek gazdag kínálatát, válaszadó és kérdező kultúrák találkozási felületeit, politikai vagy társadalomrendi szerepjátékok élő alakzatait is meglátja.

Avagy, csupán rám szól, hogy ne tévedjek már ekkorát...!

Persze, ezt is köszönném. Talány lenne, de nem tragédia...

antropólus

